

به نام خدا

اکوتوریسم

صنعتی نوین برای حفظ میراث طبیعی و اشتغال زایی

(ویرایش دوم)

مؤلف:

شوکا فصل بهار

هرگونه چاپ و تکثیر از محتویات این کتاب بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است. متخلفان به موجب قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان تحت پیگرد قانونی قرار می گیرند.

◀ عنوان کتاب: اکوتوریسم

صنعتی نوین برای حفظ میراث طبیعی و اشتغال زایی (ویرایش دوم)

◀ مولف: شوکا فصل بهار

◀ ناشر: موسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران

◀ صفحه آرای: نازنین نصیری

◀ طراح جلد: داریوش فرسای

◀ نوبت چاپ: اول

◀ تاریخ نشر: ۱۳۹۹

◀ چاپ و صحافی: درج عقیق

◀ تیراژ: ۱۰۰ جلد

◀ قیمت: ۶۵۰۰۰۰ ریال

◀ شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۱۸-۳۱۸-۹

نشانی واحد فروش: تهران، میدان انقلاب،

خ کارگر جنوبی، روبروی پاساژ مهستان،

پلاک ۱۲۵۱

تلفن: ۲۲۰۸۵۱۱۱-۶۶۴۱۰۰۴۶

فروشگاههای اینترنتی دیباگران تهران :

WWW.MFTBOOK.IR

www.dibagaran-tehran.com

www.dibbook.ir

نشانی اینستاگرام دیبا [dibagaran_publishing](https://www.instagram.com/dibagaran_publishing) نشانی تلگرام: [@mftbook](https://www.telegram.com)

هر کتاب دیباگران، یک فرصت جدید شغلی.

هر گوشی همراه، یک فروشگاه کتاب دیباگران تهران.

از طریق سایتها و اپ دیباگران، در هر جای ایران به کتابهای ما دسترسی دارید.

فهرست مطالب

فصل اول ۱۲

تعاریف، مفاهیم و اصول ۱۲

مقدمه ۱۳

۱-۱ گردشگری ۱۳

۲-۱ گردشگری پایدار و اصول آن ۱۵

۳-۱ اکوتوریسم ۱۸

۴-۱ اصول اکوتوریسم ۲۰

۵-۱ اکوتوریسم و توسعه پایدار ۲۲

۶-۱ چشم انداز صنعت گردشگری در آینده ۲۳

فصل دوم ۲۵

شاخه های صنعت گردشگری ۲۵

مقدمه ۲۶

۱-۲ شاخه های گردشگری ۲۶

۲-۲ گردشگری شهری ۲۸

۳-۲ گردشگری فرهنگی ۲۸

۴-۲ گردشگری تجاری ۲۹

۵-۲ گردشگری روستایی ۳۰

۳۴	۶-۲ گردشگری جامعه محور (گردشگری بر پایه جامعه بومی).....
۳۸	۷-۲ گردشگری بر پایه طبیعت
۳۹	۱-۷-۲ گردشگری سلامت.....
۴۴	۲-۷-۲ گردشگری ماجراجویانه
۴۵	۳-۷-۲ ژئوتوریسم (زمین گردشگری)
۴۸	۱-۳-۷-۲ ژئوسایت
۵۱	۲-۳-۷-۲ ژئوپارک
۶۰	۴-۷-۲ گردشگری ساحلی
۶۱	۵-۷-۲ گردشگری مصرفی
۶۲	۶-۷-۲ گردشگری محصور (مشاهده حیات وحش در زیستگاه های غیر طبیعی).....
۶۲	۷-۷-۲ اکوتوریسم.....

فصل سوم ۷۶

ذی نفعان و دست اندرکاران صنعت اکوتوریسم..... ۷۶

۷۷	مقدمه.....
۷۷	۱-۳ دولت.....
۷۹	۲-۳ بخش خصوصی.....
۷۹	۳-۳ سازمان های مردم نهاد (سمن ها) و بین المللی
۸۰	۴-۳ آژانس های مسافرتی و اپراتورهای تور.....
۸۱	۵-۳ جامعه بومی.....
۸۴	۱-۵-۳ نقش زنان در صنعت اکوتوریسم.....
۹۱	۶-۳ راهنمایان تور.....
۹۳	۱-۶-۳ انواع اکوتوریست ها.....

- ۷-۳ تسهیلات و زیرساخت های صنعت اکوتوریسم ۹۷
- ۱-۷-۳ اقامتگاه های اکوتوریستی ۹۸
- ۲-۷-۳ حمل و نقل ۱۰۲
- ۳-۷-۳ رستوران ها ۱۰۳

فصل چهارم ۱۰۴

مناطق حفاظت شده و جاذبه های طبیعی ایران از دیدگاه اکوتوریسم ۱۰۴

- مقدمه ۱۰۴
- ۱-۴ سیمای کلی ایران ۱۰۵
- ۲-۴ مناطق تحت حفاظت سازمان محیط زیست ۱۰۸
- ۳-۴ تنوع اکوسیستم های ایران از دیدگاه اکوتوریسم ۱۱۱
- ۱-۳-۴ اکوسیستم خشکی ۱۱۱
- ۱-۱-۳-۴ اکوسیستم کوهستان ۱۱۱
- ۲-۱-۳-۴ اکوسیستم جلگه ای ۱۱۷
- ۳-۱-۳-۴ اکوسیستم بیابان و کویر ۱۱۹
- ۴-۱-۳-۴ اکوسیستم جنگلی ۱۲۹
- ۲-۳-۴ اکوسیستم آبی ۱۳۵
- ۱-۲-۳-۴ آب های سطحی ۱۳۶
- ۲-۲-۳-۴ آب های زیرزمینی ۱۴۱
- ۴-۴ حیات وحش ایران از دیدگاه اکوتوریسم ۱۴۷

فصل پنجم..... ۱۷۴

اثرات مثبت و منفی گردشگری و اکوتوریسم از دیدگاه اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و محیط

زیست و ارائه راهکارهای پیشنهادی..... ۱۷۴

مقدمه..... ۱۷۵

۱-۵ اثرات مثبت اکوتوریسم و گردشگری..... ۱۷۵

۱-۱-۵ دیدگاه اقتصادی..... ۱۷۵

۲-۱-۵ دیدگاه محیط زیستی و تنوع زیستی..... ۱۷۸

۳-۱-۵ دیدگاه فرهنگی - اجتماعی..... ۱۸۱

۲-۵ اثرات منفی اکوتوریسم و گردشگری..... ۱۸۶

۱-۲-۵ دیدگاه اقتصادی..... ۱۸۶

۲-۲-۵ دیدگاه محیط زیستی و تنوع زیستی..... ۱۸۷

۳-۲-۵ دیدگاه اجتماعی - فرهنگی..... ۱۸۸

۳-۵ رویکرد تاریخی - تکوینی دوکسی..... ۱۹۳

۴-۵ کدهای اخلاقی - رفتاری..... ۱۹۴

۱-۴-۵ کدهای جهانی اخلاق گردشگری..... ۱۹۵

۲-۴-۵ نمونه هایی از کدهای رفتاری برای گردشگران..... ۱۹۶

۳-۴-۵ نمونه هایی از کدهای رفتاری برنامه ریزان سفر..... ۱۹۷

۴-۴-۵ نمونه هایی از کدهای رفتاری برای راهنمایان تور..... ۱۹۸

۵-۴-۵ نمونه هایی از کدهای رفتاری برای جامعه میزبان..... ۱۹۹

۵-۵ نتیجه گیری و راهکارهای پیشنهادی..... ۱۹۹

۱-۵-۵ راهکارهای پیشنهادی..... ۲۰۰

پیوست ۱..... ۲۰۵

جدول ۱- تقسیم بندی بین المللی محیط های طبیعی IUCN..... ۲۰۵

جدول ۲- تقسیم بندی محیط های طبیعی تحت مدیریت در ایران..... ۲۰۶

پیوست ۲..... ۲۰۷

جدول ۳- فهرست تالاب های بین المللی ایران..... ۲۰۷

پیوست ۳..... ۲۰۹

جدول ۴- لیست مناطق چهارگانه سازمان محیط زیست در سال ۱۳۹۶..... ۲۰۷

منابع..... ۲۲۳

خط مشی کیفیت انتشارات مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران در عرصه کتاب‌هایی است که بتواند
خواسته‌های به روز جامعه فرهنگی و علمی کشور را تا حد امکان پوشش دهد.
هر کتاب دیباگران تهران، یک فرصت جدید فکری و علمی

حمد و سپاس ایزد منان را که با الطاف بی‌کران خود این توفیق را به ما ارزانی داشت تا بتوانیم در راه ارتقای دانش عمومی و فرهنگی این مرز و بوم در زمینه چاپ و نشر کتب علمی دانشگاهی، علوم پایه و به ویژه علوم کامپیوتر و انفورماتیک گام‌هایی هرچند کوچک برداشته و در انجام رسالتی که بر عهده داریم، مؤثر واقع شویم.

گسترده‌گی علوم و توسعه روزافزون آن، شرایطی را به وجود آورده که هر روز شاهد تحولات اساسی چشمگیری در سطح جهان هستیم. این گسترش و توسعه نیاز به منابع مختلف از جمله کتاب را به عنوان قدیمی‌ترین و راحت‌ترین راه دستیابی به اطلاعات و اطلاع‌رسانی، بیش از پیش روشن می‌نماید.

در این راستا، واحد انتشارات مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران با همکاری جمعی از اساتید، مؤلفان، مترجمان، متخصصان، پژوهشگران، محققان و نیز پرسنل ورزیده و ماهر در زمینه امور نشر در صدد هستند تا با تلاش‌های مستمر خود برای رفع کمبودها و نیازهای موجود، منابعی پُر بار، معتبر و با کیفیت مناسب در اختیار علاقمندان قرار دهند.

کتابی که در دست دارید با همت "سرکار خانم شوکا فصل بهار- کارشناس ارشد محیط زیست" و تلاش جمعی از همکاران انتشارات میسر گشته که شایسته است از یکایک این گرامیان تشکر و قدردانی کنیم.

کارشناسی و نظارت بر محتوا: زهره قزلباش

در خاتمه ضمن سپاسگزاری از شما دانش‌پژوه گرامی درخواست می‌نماید با مراجعه به آدرس dibagaran.mft.info (ارتباط با مشتری) فرم نظرسنجی را برای کتابی که در دست دارید تکمیل و ارسال نموده، انتشارات دیباگران تهران را که جلب رضایت و وفاداری مشتریان را هدف خود می‌داند، یاری فرمایید.

امیدواریم همواره بهتر از گذشته خدمات و محصولات خود را تقدیم حضورتان نماییم.

مدیر انتشارات

مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران
bookmark@mft.info

مقدمه مؤلف

امروزه جامعه بشری همگام با پیشرفت‌های تکنولوژی، بیش از اندازه خود را درگیر مباحث آن کرده است و به همین جهت در پی راهی است که خود را از این انقلاب صنعتی آزاد کند. انسان زمانی که به دامن طبیعت پناه می‌برد، خود را آزاد احساس می‌کند و تداوم حس آزادی را فقط می‌تواند با حفظ طبیعت و پایداری گونه‌های گیاهی و جانوری محقق کند که اجزای لاینفک آن هستند. با این تفکر یکی از شاخه‌های گردشگری یعنی اکوتوریسم دقیقاً برای رسیدن به این اهداف شکل گرفته است. اهداف شاخه اکوتوریسم نه تنها در راستای بقا و امکان زیست گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری است، بلکه در جهت ارج نهادن به پدیده‌های طبیعت و آثار تاریخی نیز تلاش می‌کند و در کنار آن خواهان ارتقاء معیشت و آگاهی بیشتر جوامعی است که در این مناطق زندگی می‌کنند.

این صنعت که در بازار جهانی گردشگری به سرعت در حال رشد است، عمدتاً به مناطق طبیعی اعم از پارک‌های ملی، پناهگاه‌های حیات وحش و سایر مناطق حفاظت شده و مکان‌هایی در طبیعت که هنوز نسبتاً بکر هستند، توجه خاصی دارد؛ از این رو توجه به اصول اکوتوریسم که در راستای توسعه پایدار بنا شده، از ضروریات این صنعت است.

شاخه اکوتوریسم با این که در کشور ایران، صنعت نوپایی به شمار می‌آید، ولی در این مدت کوتاه از نظر اشتغال زایی و کسب درآمد جایگاه خاصی را به خود اختصاص داده است و علاقه‌مندان به حفظ و استفاده صحیح از منابع طبیعی و میراث فرهنگی به آن توجه ویژه‌ای دارند و از طرف دیگر از آنجایی که این صنعت مبتنی بر طبیعت، بیشترین سازگاری را با مفهوم و اصول توسعه پایدار دارد، به منظور بهبود زندگی مردم محلی و رفاه آن‌ها گام موثری برمی‌دارد و آموزش از اصول اصلی آن محسوب می‌شود.

محققان زیادی با کسب تجربیات ارزشمند در زمینه‌های گوناگون این شاخه از گردشگری کتب متعددی به رشته تحریر درآورده‌اند؛ با این وجود به دلیل گستردگی زیاد این صنعت و ارتباط آن با دیگر شاخه‌های گردشگری به طور مستقیم و غیرمستقیم تعامل دارد، به مقالات و نوشتارهای زیادی نیاز دارد که از زوایای متفاوت به آن بپردازند.

کتاب حاضر با بهره‌گیری از تجربیات چند ساله نگارنده در زمینه تدریس و فعالیت مستقیم در این حوزه سعی بر آن داشته در کنار معرفی پتانسیل‌های بالقوه این سرزمین، تحقیقات ارزشمند محققان و گروه‌های محیط زیستی را در قالب عنوان "بیشتر بدانیم" به خوانندگان معرفی نماید. نکته‌ای که در این کتاب سبب تمایز آن با سایر کتاب‌های اکوتوریسم می‌شود، بیان جاذبه‌های طبیعی ایران به همراه معرفی اکوسیستم مربوطه می‌باشد که می‌تواند با ارائه اطلاعات تقریباً جامع در راستای درآمدزایی و اشتغال افراد در زمینه‌های مختلف، تاثیر بسزایی داشته باشد. ذکر این پتانسیل‌ها بیانگر این موضوع است که سرزمین ایران نه تنها در این زمینه کمبودی ندارد، بلکه در مقایسه با بسیاری از

کشورها نیز غنی تر است. بنابراین علت عدم درآمدزایی آن را نسبت به سایر کشورها، باید در برنامه‌ریزی‌ها و مدیریت پروژه‌ها جستجو کرد که ذینفعان و دست‌اندرکاران این صنعت در آن دخیل می‌باشند.

این کتاب در قالب پنج فصل به رشته تحریر درآمده است که در فصل اول به بیان کلیات، مفاهیم و اصول پرداخته شده است. فصل دوم به شاخه‌های صنعت گردشگری اختصاص دارد و شاخه اکوتوریسم به همراه زیر شاخه‌های آن معرفی شده است. دست‌اندرکاران و ذی‌نفعان این شاخه در فصل سوم معرفی و نقش آن‌ها مطرح شده است و در فصل چهارم ضمن این که مناطق چهارگانه تحت حفاظت سازمان محیط زیست کشور معرفی شده، به معرفی اکوسیستم‌های ایران اختصاص یافته و در هر اکوسیستم، چند جاذبه شاخص از دید گردشگران و اکوتوریست‌ها آورده شده است. آثار مثبت و منفی صنعت گردشگری و اکوتوریسم از دیدگاه اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و محیط‌زیستی در فصل پنجم بیان شده است؛ همچنین در این فصل، کدهای رفتاری برای چهار گروه گردشگران، برنامه‌ریزان سفر، راهنمایان تور و جامعه میزبان بیان شده و در پایان به نتیجه‌گیری و ارائه راهکار اختصاص یافته است. امید می‌رود این کتاب که بر اساس سرفصل‌های مصوب تالیف شده، مورد توجه دانشجویان دانشگاه‌ها، سازمان فنی و حرفه‌ای کشور و سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و موسسه‌های برگزارکننده دوره‌های راهنمایان تور قرار گیرد. لازم به ذکر است که در تالیف این کتاب سعی شده از معتبرترین و علمی‌ترین منابع استفاده شود، با این حال به طور قطع این مجموعه نیز خالی از نقص نیست و امید است با راهنمایی‌های ارزشمند استادان، صاحب‌نظران، دانشجویان و علاقه‌مندان به اکوتوریسم و طبیعت ایران، مطالب و غنای محتوایی آن کامل گردد.

در این جا لازم می‌دانم از افرادی قدردانی نمایم که بدون کمک و مساعدت آن‌ها، تالیف این کتاب امکان پذیر نبود؛ همچنین قابل ذکر است که بخش‌های تخصصی کتاب با نظارت کارشناسان ارشد آن حوزه تایید شده است: آقایان مهندس پرویز بختیاری "پرنندگان" و "پرنده نگری"، دکتر پورنگ پورحسینی، مهندس علیرضا امری کاظمی "ژئوتوریسم"، حامد مشیری، مهندس فرشاد اسکندری، مهندس بهرام زهزاد، دکتر امیر صیاد شیرازی "فوک"، دکتر شروان شعاعی، مهندس جلال فصل بهار "گل فشان"، کیانوش محرابی "گردشگری ماجراجویانه" و "رفتینگ"، مهندس مسعود ملایی، مهندس باربد صفایی مهرو "خزندگان" و "دوزیستان"، مهندس مرتضی اسلامی دهکردی "بوزپلنگ"، حر منصوری، مهندس مجید شاه محمدی، علی حیاتی، پیام احتسابیان، ابراهیم خانگه، مهندس یوسف واقف، یوسف والدی، اکبر رضوانیان، مهندس محمد حسین عسگری و مهندس میثم شهبازی. همچنین از خانم‌ها مهندس ترگل انوری نژاد، عایشه سفاری طولی، مهندس فوزیه کووئی قشمی، دکتر هانیه غفاری "خزندگان" و "دوزیستان"، بی بی بشرا داخته، نازنین محسنیان "دلفین"، دکتر هاله رزاقیان "لاک پشت"، غزال فصل بهار، دکتر ناهید احمدی "خرس سیاه"، مهندس نغمه نقی لو، مهندس محدثه گرمابدری و مریم اقبالی که در این راه با صبوری در کنار اینجانب بودند، کمال تشکر دارم و از خانم فاطمه ونکی به خاطر همکاری در تایپ این کتاب بسیار سپاسگزارم.

همچنین این کتاب را به پدر، مادر و همسر که بدون حمایت‌های بی‌دریغ و صبر و شکیبایی آنان تالیف آن امکان‌پذیر نبود، تقدیم می‌کنم و امیدوارم دختر خردسالم نیروانا که در مدت تالیف این کتاب، فرصت کافی برای ابراز مهر مادری نداشته‌ام؛ در آینده با مطالعه این کتاب، علت آنرا متوجه شده و من را ببخشد.

در پایان جا دارد از پدرم بابت ویرایش ادبی کتاب و مسئولین انتشارات دیباگران تهران که این فرصت را در اختیار اینجانب قرار داده اند، تشکر و قدردانی نمایم.

شوکا فصل بهار

بهار ۱۳۹۷